

Türkiye’de Okul Öncesi Dönemde Sağlık Kavramına Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi*

Hasan Uğur SERDAROĞLU, *Hatice BEKİR

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık üzerine yapılan araştırmaların nasıl ele alındığı ve nelere odaklanıldığını belirlemek amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan lisansüstü tez ve makaleler içerik analizi yönteminin betimsel içerik analizi yaklaşımıyla incelenmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan çalışmaların sayısının genel olarak arttığına fakat son yıllarda azalma eğiliminde olduğuna, en fazla lisansüstü tez olarak ele alındığına ve çoğunlukla sağlık bilimleri enstitüsünde yayımlandığına ulaşılmıştır. İncelenen araştırmalarda en fazla anket ve/veya ölçek olmak üzere; biyolojik örnek alımı, ölçüm cihazı ve kontrol listesi gibi araçlarla veri toplanmıştır. Çalışma gruplarında en fazla çocuklara, en az okul yöneticilerine ve sağlık personellerine yer verilmiş olup; annelere göre babalara daha az yer verilmiştir. İncelenen araştırmaların çalışma konuları arasında en fazla hastalık kategorisinde çalışma yapılmış; bu kategoride pestisit, anemi, solunum yolu enfeksiyonları, ağrı düzeyi, fenilketonüri, astım, protein-enerji malnütrisyonu, tiroid, subklinik hipotiroidi, koroziv madde içimi, alerji, pulmoner arter basıncı, antikor inceleme, renk körlüğü, çölyak, yanma, demir eksikliği, çinko eksikliği, el anomaliliği, bağırsak paraziti, koronavirüs, enfeksiyöz diyare, dehidratasyon, kabızlık, D vitamini eksikliği, Hepatit A, bisfenol-A maruziyeti gibi vakalar yer almaktadır. Diğer çalışılan konular arasında beslenme, iş sağlığı ve güvenliği, ruh sağlığı, ağız diş sağlığı, ihmal, istismar, ölçek geliştirme veya uyarılma bulunmaktadır. Az sayıda araştırılan konular arasında sağlık eğitimi, ekran maruziyeti, cinsel sağlık, bağışıklama, sağlık okuryazarlığı, uyku, fiziksel aktivite, hijyen, duruş bozukluğu, hava kalitesi, ilaç kullanımı yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Erken çocukluk, okul öncesi, okul öncesi dönem, sağlık, Türkiye.

Examination of the Studies Conducted on the Concept of Health in Preschool Period in Türkiye*

Abstract

This study seeks to identify how previous research has addressed the concept of health in the preschool period in Türkiye and the key areas emphasized. In this respect, graduate theses and articles were analyzed using the descriptive content analysis method. The results revealed that the number of studies has generally increased, but there has been a declining trend in recent years. It was also found that the majority of these studies were conducted as graduate theses and were predominantly published in the Institute of Health Sciences. In these studies, data were predominantly collected with questionnaires and/or scales, as well as biological sample collection, measurement tools, and checklists. Study samples mainly involved children, while school administrators and health personnel were included to the least extent. Moreover, fathers were represented less in the studies than mothers. Regarding the research topics, the largest number of studies focused on the category of diseases, such as pesticide, anemia, respiratory tract infections, pain level, phenylketonuria, asthma, protein-energy malnutrition, thyroid, subclinical hypothyroidism, corrosive substance exposure, allergy, vitamin D

*Bu araştırma 15-17.11.2023 tarihlerinde “Uluslararası V. Çocuk Gelişimi Kongresi”nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye, huserdaroglu@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-6397-3115

***Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, hsimsekbekir@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-9591-7660

deficiency, Hepatitis A, bisphenol-A exposure, pulmonary arterial pressure, antibody analysis, color blindness, celiac disease, burns, iron-zinc deficiency, hand anomaly, intestinal parasite, coronavirus, infectious diarrhea, dehydration, and constipation. Other research topics involved nutrition, occupational health and safety, mental health, oral and dental health, neglect, abuse, scale development or adaptation. A small number of studies were conducted on health education, screen exposure, sexual health, immunization, health literacy, sleep, physical activity, hygiene, posture disorders, air quality, and medication use.

Key words: Early childhood, health, preschool, preschool period, Türkiye.

Geliş Tarihi: 04/11/2024 Kabul Tarihi: 16/12/2024

GİRİŞ

Sağlık; bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam iyilik hali (World Health Organization [WHO], 1948), kişinin kendi rahatsızlık ve refah koşullarıyla başa çıkma ve yönetme yeteneği (Leonardi, 2018) olarak tanımlanır. Yaşam boyu sağlığın temellerinin oluşturulmasında çevresel etkilere duyarlı erken çocukluk döneminin önemi daha iyi anlaşılakta (Shonkoff vd., 2021), özellikle okul öncesi dönem önemli rol oynamaktadır (Fináncz vd., 2023). En az yetişkinlik kadar önemli olan yaşamın ilk dönemlerinden itibaren sağlığın temelleri güçlendirilmelidir (National Scientific Council on the Developing Child, 2020).

Bilim insanlarının sağlığı daha iyi anlayıp geliştirebilmeleri için sağlık araştırmalarına ihtiyaç vardır (Evidation Health, 2022). Toplum için yüksek değere sahip (Nass vd., 2009) sağlık araştırmaları gelecek nesillerin sağlığını iyileştirme ve hastalıkları önlemeye cevap araması ve olanak sağlaması (National Institute for Health and Care Research, 2024), tedavilerin geliştirilmesi gibi geniş kapsamlı faydalar sağlar (Hanney & González-Block, 2015). Sağlığı korumak, geliştirmek ve hastalıkları azaltmak için vazgeçilmez bir bileşen olan sağlık araştırmalarının kapsamında sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar yer almaktadır (Ijsselmuiden & Matlin, 2006).

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ulusal tez merkezi veri tabanında “okul öncesi” anahtar kelimesiyle yapılan taramada Türkiye’deki ilk okul öncesi araştırmalarının okul öncesi çocukların sağlığı (Alp, 1977), motor gelişimi (Etker, 1977), beslenme düzeyi (Biliker, 1978), beslenme eğitimi (Özcan Topçam, 1979), beslenme ve ağız diş sağlığı (Çokpekin, 1979) gibi sağlıkla ilgili olarak yayımlandığı görülür. Toplum sağlığını iyileştirmede büyük potansiyele sahip erken çocukluk müdahalelerine giderek artan kamu yatırımları göz önüne alındığında araştırmacıların şimdiye kadar yetersiz olan okul öncesi ve sağlıkla ilgili araştırmalara daha fazla yer vermesi gereklidir (D’Onise vd., 2010). Diğer taraftan, Türkiye’de 0-6 yaş çocukların sağlığıyla ilgili olumsuz göstergeler (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2023) devam etmektedir. Okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili yapılacak araştırmalar çocukların sağlıklarının korunması ve geliştirilmesine katkı sağlanmasında önemlidir. Tüm bunlar dikkate alınarak bu çalışmada Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili yapılan araştırmaların nasıl ele alındığı ve nelere odaklanıldığını belirlemek ve literatürdeki sağlık göstergeleriyle değerlendirmek amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır. Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili yapılan araştırmaların:

1. Yıllara göre dağılımı nedir?
2. Türlerine göre dağılımı nasıldır? Araştırma türü lisansüstü tez ise yayımlandığı enstitülerin dağılımı nasıldır?
3. Araştırma konularının dağılımı nasıldır?
4. Çalışma gruplarının dağılımı nasıldır?
5. Veri toplama araçları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

İçerik analizi çok sayıda belgenin değerlendirilmesi için etkili bir yöntem olarak kullanılabilir (Falkingham & Reeves, 1998). Bu araştırma içerik analizi yönteminin, betimsel içerik analizi yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Betimsel içerik analiziyle belirlenen ölçütler doğrultusunda belirli bir konuya yönelik gerçekleştirilen araştırmalar genellikle frekans ve yüzde dağılımlarıyla incelenmekte (Dinçer, 2018) ve eğilimler belirlenmektedir (Çalık & Sözbilir, 2014). Sosyal bilimlerde yaygın olarak

kullanılan içerik analizinde araştırma sorularının belirlenmesi, veri toplama, veri kodlama, veri analizi basamakları bulunmaktadır (Alanka, 2024).

Çalışma Grubu

Betimsel içerik analizinde çalışmalara nasıl ulaşıldığı ve araştırma kapsamına dahil etme ölçütleri açıklanmalıdır (Çalık & Sözbilir, 2014). Bu çalışmada YÖK ulusal tez merkezi veri tabanı ve Dergipark veri tabanı kullanılarak herhangi bir tarih aralığı belirtmeden 05.11.2023 tarihine kadar yapılmış çalışmalara ulaşılmıştır. Taramalar “okul öncesi” ve “sağlık” anahtar kelimeleriyle gerçekleştirilmiş, ulaşılan çalışmaların bu araştırma kapsamına alınmasında dâhil etme ve hariç tutma (dışlama) kriterleri esas alınmıştır. Ulaşılan araştırmaları bu çalışma grubuna dâhil etme kriterleri:

- YÖK ulusal tez merkezi veri tabanı aracılığıyla yapılan taramalarda tez adı, konu, dizin veya özet alanlarının herhangi birinde “okul öncesi” ve “sağlık” anahtar kelimeleri yer almalıdır,
- Dergipark veri tabanı aracılığıyla yapılan taramalarda makalelerin başlık, öz veya anahtar kelimelerinin herhangi birinde “okul öncesi” ve “sağlık” anahtar kelimeleri yer almalıdır,
- Çalışma 05.11.2023 tarihi öncesinde yayımlanmış olmalıdır,
- Çalışmaya erişim izni olmalıdır,
- Ulaşılan çalışmalar Türkiye adresli bilimsel yayın olmalıdır,
- Türkçe veya İngilizce dilinde yayımlanmış olmalıdır,
- Ulaşılan çalışmaların ana teması sağlıkla ilgili olmalı; kapsamında ise okul öncesi dönemde çocuk, okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveyn, okul öncesi eğitim kurumu, okul öncesi öğretmeni, okul öncesi öğretmen adayı, okul öncesi eğitim kurumu yöneticisi (veya diğer personelleri), okul öncesi eğitim programı veya okul öncesi eğitim materyali unsurlarından en az biri bulunmalıdır.

Ulaşılan araştırmaları bu çalışma kapsamından hariç tutma kriterleri;

- Ulaşılan araştırma hem tez hem makale olarak yayımlanmış olabileceği için verilerin tekrarlanmasını önlemek amacıyla lisansüstü tezlerden üretilmiş makaleler bu araştırmanın kapsamına alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Elde edilen verilerin kaydedilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan “Veri toplama formu” kullanılmıştır. Veri toplama formunda çalışma yılı, türü (lisansüstü tez ise yayımlandığı kurum), çalışma konusu, çalışma grubu ve veri toplama aracı olmak üzere beş kategori bulunmaktadır. İlk olarak, YÖK ulusal tez merkezi veri tabanında “okul öncesi” ve “sağlık” anahtar kelimeleri tüm alanlarda (tez adı, konu, dizin, özet) “içinde geçsin” seçeneğiyle taratılarak 285 kayıta ulaşılmıştır. İzinsiz durumda olan 47 çalışma bu araştırma kapsamından çıkartıldıktan sonra, erişime açık 238 tezin adı ve künyesi araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ve birlikte dâhil etme ve hariç tutma kriterlerine göre incelenmiş; 113 lisansüstü tezin verisi veri toplama formuna kaydedilmiştir. Daha sonra Dergipark veri tabanında “okul öncesi” ve “sağlık” anahtar kelimeleri ile başlık kategorisinde yapılan taramayla 9 makaleye; anahtar kelimeler kategorisinde yapılan taramayla 9 makaleye ve öz kategorisinde yapılan taramayla 105 makaleye ulaşılmıştır. Araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ve birlikte incelenen 123 makaleden tezdin üretilen makaleler hariç tutulmuş, dâhil etme kriterlerini sağlayan 44 makale verisi veri toplama formuna kaydedilmiştir.

Veri Analizi

Veri kaybını önlemek ve güvenilirliğini sağlamak için iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak veri toplama formuna kaydedilen verilerin güvenilirliği, Miles & Huberman’ın (1994) [Görüş

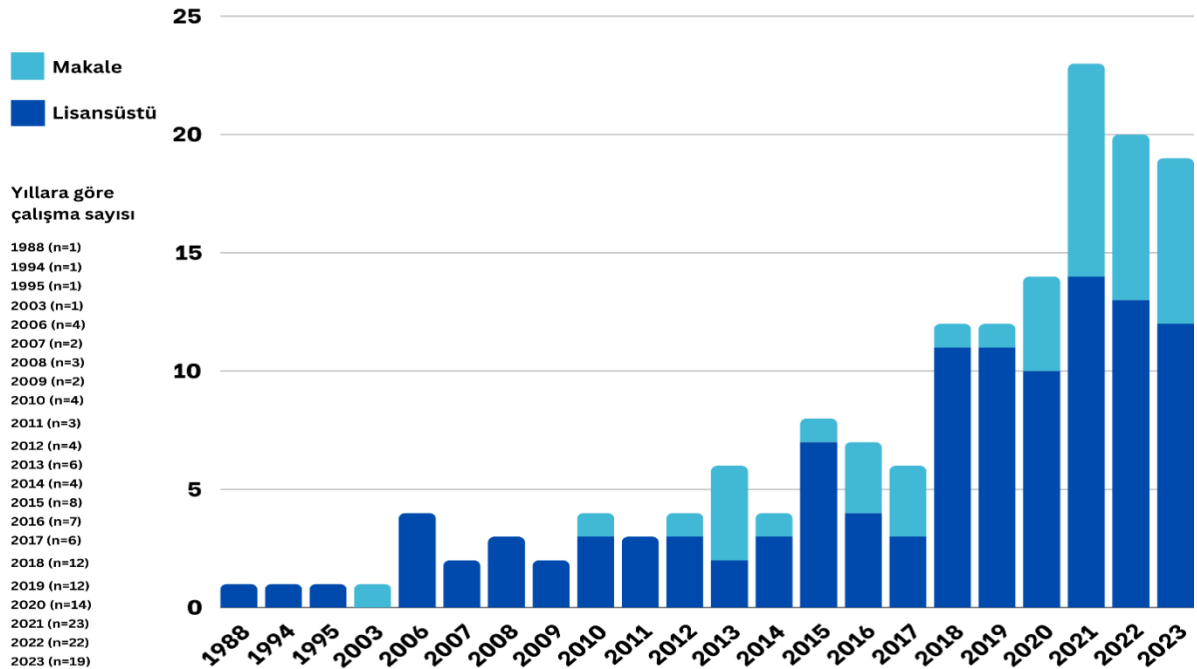
birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı)] formülüyle 0.89 olarak, araştırmacılar arasındaki karşılaştırılabilirliğinin uyumun güvenirliliğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Cohen Kappa Testi sonucunda Cohen Kappa katsayısı (κ)=0.92 olarak saptanmıştır ($p<0.001$). Cohen Kappa katsayısının 0.91-1.00 aralığı “neredeysi mükemmel uyum” olarak tanımlanmaktadır (Cohen, 1960; McHugh, 2012). Bu bulgulara göre araştırmacıların görüş birliğinde olduğu ve araştırmanın güvenirlilik değerinin yüksek olduğu söylenebilir. Veri toplama formundaki veriler IBM SPSS 20.0 programıyla analiz edilerek frekans ve yüzdelik dilimlere ulaşılmış; çalışma konularının belirlenmesinde aynı/benzer konular ortak temalarda kategorize edilerek sunulmuştur.

İncelenen araştırmaların çalışma grubu belirlenirken bazı araştırmaların tek bir gruptan oluşan çalışma grubu (örneğin çocuklar), bazı araştırmaların birden fazla gruptan oluşan çalışma grubu (örneğin çocuk ve ebeveynleri) olduğu anlaşılmıştır. Tablo 3’te hem bir gruptan oluşan çalışma grupları hem de birden fazla gruptan oluşan çalışma grupları ayrı ayrı sunulmuştur. Yalnızca annelerden oluşan çalışma grubu “anne”, yalnızca babalardan oluşan çalışma grubu “baba”, hem anne hem babanın yer aldığı çalışma grupları “ebeveyn” olarak gösterilmiştir.

İncelenen araştırmaların çalışma konuları belirlenirken araştırma konusunun temelini oluşturan tema, konu, vurgu dikkate alınmıştır. Fakat bazı araştırmaların temel konusu belirli bir tema yerine, birden fazla konunun birlikte ve dengeli olarak ele alındığı çoklu temalardan oluşmaktadır. Örneğin “Okul öncesi dönemdeki çocukların ailelerine uygulanan sağlıklı yaşam girişimlerinin çocukta obeziteye ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına etkisi” isimli araştırmanın (Öztoprak Hacıoğlu, 2015) konusu “obezite ve sağlıklı yaşam biçimi” olarak değerlendirilmiştir. Tablo 2’de birden fazla çalışma konusunun birlikte ele alındığı temalar gösterilmektedir.

BULGULAR

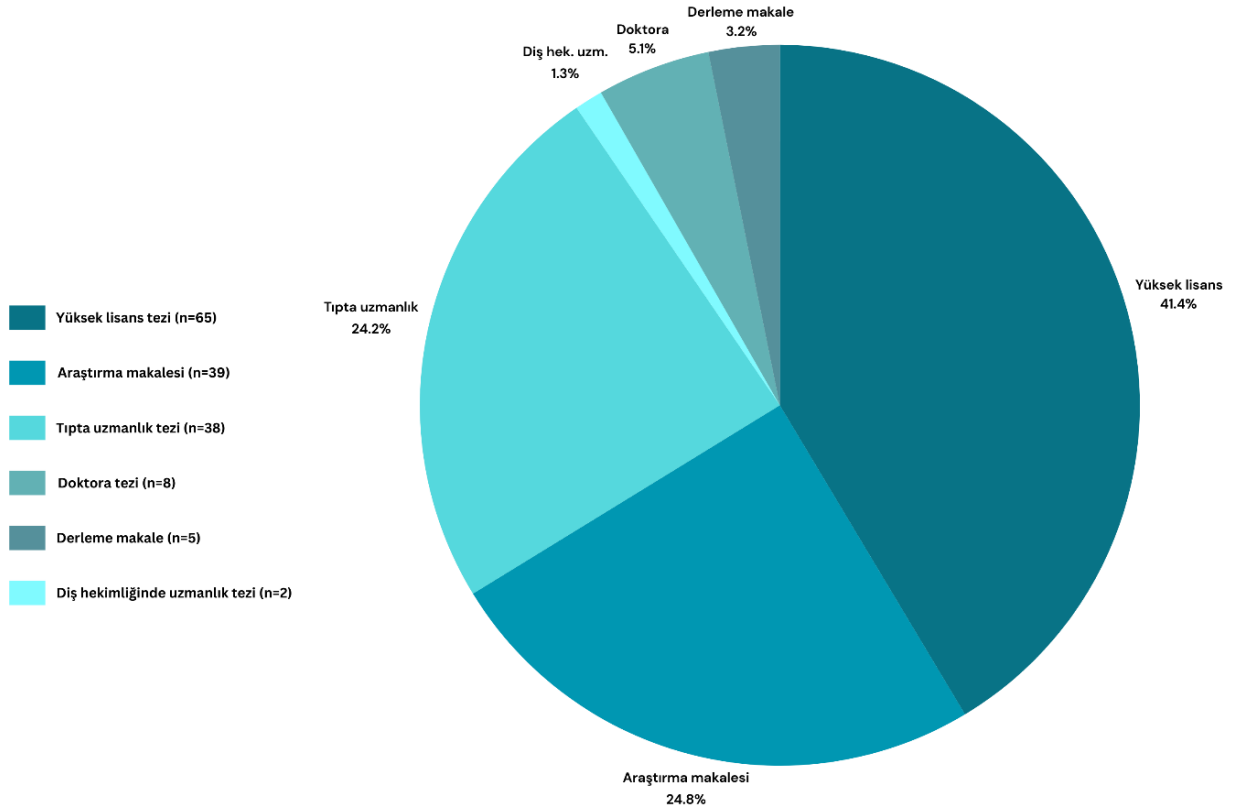
Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan araştırmaların yayımlandığı yıla göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmektedir.

*Bar içindeki açık mavi renk makale sayısını, koyu mavi renk lisansüstü tez sayını temsil etmektedir.

Şekil 1. Araştırmaların Yayımlandığı Yıla Göre Dağılımı

Şekil 1’de, Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan araştırmaların 1988’de lisansüstü tez ile başladığı, günümüze kadar artan bir eğilim gösterdiği, en fazla araştırmanın 2021 yılında (n=23) gerçekleştiği, daha sonraki yıllarda (2022-2023) azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmaların içerisinde makalenin payının arttığı; lisansüstü tezlerin payının azaldığı ve sayısının son altı yıldır (2018-2023) neredeyse aynı olduğu saptanmıştır. Ayrıca, dâhil etme ölçütlerine uymadığı için bu araştırmanın kapsamına alınmayan okul öncesi çocukların; sağlığı (Alp, 1977), motor gelişimi (Etker, 1977), beslenme düzeyi (Biliker, 1978), beslenme eğitimi (Özcan Topçam, 1979), beslenme ve ağız diş sağlığını (Çokpekin, 1979) ele alan sağlıkla ilgili başka çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmanın ölçüt kriterleri doğasından kaynaklanan sınırlılıkları gereği tüm çalışmalar araştırma kapsamında yer almamaktadır. Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan araştırmaların türüne göre dağılımı Şekil 2’de sunulmaktadır.

Şekil 2. Araştırmaların Türüne Göre Dağılımı

Şekil 2’ye göre, Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan araştırmalar yüksek lisans tezi (%41,4), araştırma makalesi (%24,8), tıpta uzmanlık tezi (%24,2), doktora tezi (%5,1), derleme makale (%3,2) ve diş hekimliğinde uzmanlık tezi (%1,3) olarak yayımlanmıştır. Bu sonuca göre tüm araştırmalar içerisinde lisansüstü tezlerin payı %71,97’dir. Tablo 1’de lisansüstü tezlerin yayımlandığı enstitü/kuruma göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı Enstitülere/Kurumlara Göre Dağılımı

Tezin yayımlandığı kurum	f	%
Sağlık bilimleri enstitüsü	37	32,7
Tıp fakültesi	27	23,9
Eğitim bilimleri enstitüsü	13	11,5
Sosyal bilimler enstitüsü	12	10,6
Lisansüstü eğitim enstitüsü	9	8,0
Eğitim araştırma/şehir hastanesi	9	8,0
Fen bilimleri enstitüsü	2	1,8
Diş hekimliği fakültesi	2	1,8
Adli tıp enstitüsü	1	0,9
Çocuk sağlığı enstitüsü	1	0,9
Toplam	113	100

Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik lisansüstü tezlerin çoğunluğu (%32,7) sağlık bilimleri enstitüsünde yayımlanmış olup; tıp fakültesi (%23,9), eğitim araştırma hastanesi/şehir hastanesi (%8), diş hekimliği fakültesi (%1,8) ve adli tıp enstitüsünde (%0,9) yayımlanan tezler dâhil edildiğinde lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun (%67,3) sağlıkla ilgili kurumlarda yayımlandığı söylenebilir. Lisansüstü tezlerin yayımlandığı enstitüler arasında eğitim bilimleri enstitüsü (%11,5) ve sosyal bilimler enstitüsünün (%10,6) oranının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmaların konularına göre dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmaların Konularına Göre Dağılımı

Çalışma konuları	f	%
Hastalık	36	22,9
Beslenme	19	12,1
İş sağlığı ve güvenliği (iş sağ. ve güv., mekansal güvenlik, kaza risklerini önleme)	13	8,3
Ruh sağlığı	12	7,6
Ağız-diş sağlığı	10	6,4
İhmal-istismar	7	4,5
Ölçek geliştirme-uyarlama	7	4,5
Obezite	6	3,8
Sağlık algısı	4	2,5
Öz bakım	4	2,5
Ekran maruziyeti	3	1,9
Sağlık eğitimi	3	1,9
Sigara-tütün	3	1,9
Eğitim programı	3	1,9
Materyal-yazılım geliştirme	3	1,9
Kan alma yöntemleri	2	1,3
Bağışıklama	2	1,3
Cinsel sağlık	2	1,3
Diş sağlığı ve beslenme (birlikte çalışıldı)	2	1,3
Sağlık gelişimi değerlendirmesi	2	1,3
İnceleme (gıda-materyal)	2	1,3
Beslenme ve sağlık okuryazarlığı (birlikte çalışıldı)	1	0,6
Beslenme ve ruh sağlığı (birlikte çalışıldı)	1	0,6
Obezite, uyku ve mizaç (birlikte çalışıldı)	1	0,6
Obezite ve sağlıklı yaşam biçimi (birlikte çalışıldı)	1	0,6
İlaç (antibiyotik) kullanımı	1	0,6
Ayak sağlığı	1	0,6
Hijyen	1	0,6
Öz bakım ve yaşam (birlikte çalışıldı)	1	0,6
Hava kalitesi	1	0,6
Duruş (postür) bozukluğu	1	0,6
Fiziksel aktivite	1	0,6
Literatür taraması	1	0,6
Toplam	157	100

İncelenen araştırmalarda konu çeşidinin fazla olması bütüncül bakış açısıyla değerlendirme yapmayı zorlaştırabilir. Okuyucuya genel eğilimlerin gösterilmesi amacıyla aynı/benzer çalışma konuları ortak başlık altında kategorize edilmiştir. Çeşitli hastalık ve vaka durumları ‘‘Hastalık’’ isimli kategoride ele alınmış ve içerisinde; pestisit, anemi, D vitamini eksikliği, solunum yolu enfeksiyonları, ağrı düzeyi, fenilketonüri, astım, bisfenol-A maruziyeti, protein-enerji malnütrisyonu, tiroid, subklinik hipotiroidi, koroziv madde içimi, alerji, Hepatit A, pulmoner arter basıncı, antikor inceleme, renk körlüğü, ölyak, yanma, demir eksikliği, çinko eksikliği, el anomaliliği, bağırsak paraziti, koronavirüs, enfeksiyöz diyare, dehidratasyon, kabızlık gibi durumlar yer almaktadır. Tüm araştırma konuları arasında %3,8 orana sahip ‘‘obezite’’ konusu, ‘‘hastalık’’ veya ‘‘beslenme’’ grubuna dahil edilmemiş, ayrı bir konu olarak belirtilmiştir. Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmaların çalışma konusu en fazla hastalık (%22,9) kategorisinde ele alınmıştır. Araştırma yapılan diğer konular arasında beslenme (%12,1), iş sağlığı ve güvenliği (%8,3), ruh sağlığı (%7,6), ağız-diş sağlığı (%6,4), ihmalistismar (%4,5), ölçek geliştirme-uyarlama (%4,5), obezite (%3,8) bulunmaktadır. Az araştırılan konular arasında sağlık eğitimi, ekran maruziyeti, cinsel sağlık, bağışıklama, sağlık okuryazarlığı, uyku, fiziksel aktivite, hijyen, duruş (postür) bozukluğu, hava kalitesi, ilaç (antibiyotik) kullanımı yer almaktadır. Tablo 3’te Türkiye’de okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmaların çalışma gruplarının dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 3. Araştırmaların alışma Gruplarına Göre Dağılımı*

Çalışma grubu	f	%
Çocuk (tek grup)	60	38,2
Çocuk ve ebeveyn	20	12,7
Ebeveyn (tek grup)	13	8,3
Öğretmen/öğretmen adayı (üniversite öğrencileri)	13	8,3
Anne (tek grup)	12	7,6
Çocuk ve anne	11	7,0
Materyal-program-eğitim kurumu	9	5,7
Ebeveyn ve öğretmen/öğretmen adayı	4	2,5
Okul idarecisi (tek grup)	2	1,3
Öğretmen ve okul idarecisi	2	1,3
Baba (tek grup)	1	0,6
Sağlık personeli ve öğretmen	1	0,6
Çocuk ve baba	1	0,6
Çocuk, ebeveyn ve öğretmen	1	0,6
Sağlık personeli (tek grup)	1	0,6
Çalışma grubu bulunmamaktadır	6	3,8
Toplam	157	100

*Araştırmanın alışma grubunda hem anne hem baba birlikte yer alıyorsa ‘‘ebeveyn’’ olarak ifade edilmiştir.

Tablo 2’ye göre incelenen araştırmaların çalışma grupları içerisinde en fazla sadece ‘‘çocukların (%38,2)’’ olduğu gruba; ayrıca ‘‘çocuk ve ebeveyn (%12,7)’’, ‘‘çocuk ve anne (%7)’’, ‘‘öğretmen ve okul idarecisi (%1,3)’’ gibi birden fazla grubun birlikte yer aldığı çalışma gruplarıyla da araştırmalar

yapıldığı görülmektedir. Çalışma grupları arasında sadece “ebeveyn (%8,3)”, sadece “öğretmenler/öğretmen adayları (%8,3)”, sadece “anne (%7,6)”, “materyal-program-eğitim kurumu (%5,7)” grupları yer almaktadır. İncelenen araştırmalar arasında çalışma grubu olmayan (%3,8) araştırmalar (çoğunluğu derleme makale) olduğu, çalışma grupları içerisinde okul yöneticileri ve sağlık personellerine çok az yer verildiği anlaşılmaktadır. İncelenen araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri toplama aracı	f	%
Anket	60	38,2
Anket ve ölçek	53	33,8
Biyolojik örnek alımı ve anket	15	9,6
Biyolojik örnek alımı	12	7,6
Ölçek	4	2,5
Ölçüm cihazı (hava, gıda, materyal vb.)	4	2,5
Kontrol listesi ve ölçek	1	0,6
Ölçek ve biyolojik örnek alımı	1	0,6
Veri toplama aracı kullanılmamıştır	7	4,5
Toplam	157	100

İncelenen araştırmalarda veri toplama aracı olarak en çok anket (%38,2), daha sonra anket ve ölçeğin (%33,8) birlikte kullanıldığına ulaşılmıştır. Kullanılan diğer veri toplama araçları arasında biyolojik örnek alımı, ölçüm cihazı (hava kalitesi ölçümü, oyun hamuru incelemesi, süttten örnek alımı gibi) ve kontrol listesi bulunmaktadır. Veri toplama aracı bulunmayan çalışmalarda (çoğunluğu derleme makale) mevcuttur.

TARTIŞMA VE YORUM

Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmaların en fazla 2021 yılında yayımlanması ve 2022-2023 yıllarında azalmasında koronavirüs hastalığının etkisi bulunabilir. Çünkü koronavirüs vaka sayılarının 2020 yılında artmaya başladığı ve 2022 yazından sonra önemli düşüşlerin görüldüğü dağılımlar (Sağlık Bakanlığı, 2022), incelenen araştırmaların yayımlandığı yılların dağılımıyla benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmada okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili araştırma sayılarının yıllara göre genellikle artan bir eğilim gösterdiği belirlenmiştir. Benzer bir çalışmada, Ulaş Karaahmetoğlu (2021) Türkiye’de sağlık alanında okul öncesi dönem çocuklarıyla ilgili yapılan araştırmaların sayısının 2000-2016 yıllarında genel olarak arttığına ulaşmıştır. Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmaların günümüze kadar genellikle artış eğilimi göstermesini akademisyen veya lisansüstüne kayıtlı öğrenci sayısındaki artış (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi [YBYS], 2024; YÖK, 2023) etkilemiş olabilir. Türkiye’de okul öncesi eğitimde okullaşma oranının artması (MEB, 2024a), okul öncesi eğitimin değerinin daha fazla anlaşılması gibi nedenler de okul öncesi döneme yönelik araştırma sayılarının artmasını etkileyebilir. Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik

araştırmaların en fazla yüksek lisans tezi olarak çalışılmasında ise en fazla yüksek lisans eğitimine kayıtlı renci bulunması (YBYS, 2024) veya lisansüstü disiplinler arası programlar arasında doktora eğitimi programının daha az olmasının (YÖK Kalite Kurulu, 2024) etkili olduğu düşünölmektedir. Lisansüstü tezlerin çoğunluğunun sağlık ile ilgili kurumlarda yayımlanması araştırma konusunun doğasından kaynaklanabilir.

Eğitim programları içindeki kazanımlarla bireylere kazandırılmak istenen davranışlar belirlenir (Eke, 2015). Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik yapılan araştırmalarda okul öncesi eğitim programının etkisi olabileceği için okul öncesi eğitim programlarının sağlık kavramını ne şekilde içerdiği ve desteklediğini açıklamak katkı sağlayabilir. Sönmez ve Bilir Seyhan (2016) MEB 2013 okul öncesi eğitim programında sağlığa yönelik kavramların sınırlı olduğuna; Duran & Arslan (2021) 2013 ve 2018 yılında yayımlanan okul öncesi eğitim etkinlik kitabındaki etkinliklerin sağlığı koruma ve hastalıktan korunma hakkında yeterli olmadığına ve sağlık konusunda yeterli farkındalık oluşturmadığına ulaşmıştır. 2024 şubat ayında güncellenen okul öncesi eğitim programında (EE) sağlık kavramına ilk defa temel ilkelerde ve gelişim alanında yer verildiği; fiziksel gelişim ve sağlık alanının kazanım, gösterge ve açıklamalarının zenginleştirildiği belirtilmektedir (Serdaroğlu & Bekir, 2024). 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Okul Öncesi Eğitim Programı'nda hareket ve sağlık alan becerilerine, hareket ve sağlık etkinlik çeşidine yer verilmiştir (MEB, 2024b). İncelediğimiz maarif modeli okul öncesi eğitim programında psikomotor becerilere, beslenmeye, öz bakıma, güvenliğe yer verildiği ve ağırlıklı olarak temel hareketlere odaklanıldığı gözlemlenmiştir. Hareket ve sağlık alan becerilerinin ayrı olarak ele alınması ve 36-48, 48-60, 60-72 aylara yönelik olarak bütünleşik becerilere, süreç bileşenlerine, renme çıktılarına ve alt renme çıktılarına yer verilmesi oldukça olumlu bir gelişmedir. Diğer taraftan, maarif modeli okul öncesi eğitim programında temel hareketlere odaklanıldığı, diğer sağlık bileşenlerine görece daha az yer verildiği, sağlık okuryazarlığına ise yer verilmediği anlaşılmaktadır. Fakat maarif modeli okul öncesi eğitim programının sağlığı koruma ve geliştirme davranışlarını çocuklara kazandırmada yeterli olup olmadığı yapılacak araştırmalarla tartışılabilir.

Okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili araştırmalarda çalışılan konular arasında beslenme ve obezite bulunmaktadır. Sümer vd. (2022) 3-6 yaş çocukların sağlığı genellikle beslenmeyle ilişkilendirdiğine; Yörüsün vd. (2017) ebeveynlerin normal vücut ağırlığında olan okul öncesi dönemdeki çocuklarını yüksekrenim düzeylerine rağmen çoğunlukla yanlış değerlendirdiklerine; Güven ve şahin (2017) anaokulundaki çocukların %13,2'sinde aşırı kilo problemleri olduğuna ulaşmıştır. 2022 yılı obezite oranlarında Avrupa ölkeleri arasında Türkiye ilk sırada (WHO, 2024) olup; obez bireylerin oranı %20,2'dir (TÜİK, 2023). Sağlığı olumsuz etkileyen çocukluk ağı obeziteyi düşük öz saygı, olumsuz sosyal ilişkiler, diyabet, karaciğer hastalıkları, kardiyovasküler hastalıklar gibi birçok olumsuz sağlık riskleriyle ilişkilidir (Shaban Mohamed vd., 2022). Gıda fiyatı enflasyonu, sağlıklı beslenme bütçesinin yetersizliği ve gıda güvensizliği kötü beslenme tablosunu vahim hale getirmektedir (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2024). Okul öncesi dönemdeki çocukların sağlığını tehdit eden aşırı kilo ve obeziteyi önlenmesine erken yaşlarda beslenme hatalarının fark edilmesi ve ortadan kaldırılması katkı sağlayabilir (Mazurkiewicz ve Raczkowska, 2024). Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde beslenme, obezite, diyabet, gıda konularına yönelik çalışmalara gereksinim olduğu söylenebilir.

Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik az sayıda çalışılan konular arasında cinsel sağlık, ihmal, istismar yer almaktadır. Sabaz ve Yiğit (2023) okul öncesi çocukların en fazla sağlık eğitimi ihtiyaçlarından birinin ihmal ve istismar olduğuna ulaşmıştır. Kardeş ve Güney Karaman (2018) okul öncesi retmenlerinin erken çocuklukta cinsel gelişim eğitimini desteklediği, fakat atacağı adımlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını; Akıncı Coşgun ve ifti (2022) okul öncesi retmenlerin çoğunun çocukların ihmal ve istismardan korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler hakkında yeterli

bilgiye sahip olmadığını saptamıştır. Özel vd. (2023) okul öncesi öğretmenlerinin cinsel eğitim bilgi düzeylerinin kısmen yeterli olduğunu, 3 yaş grubu öğretmenlerin ise cinsel eğitim konusunda bilgilerinin çok az olduğunu belirlemiştir. Okul öncesi dahil olmak üzere ilk dokuz yılın örgün eğitim programlarında sağlıkla ilişkili kazanımlar incelenmiş; program önerilerinde yer alsa da Türkiye’de rastlanılmayan konular arasında cinsel sağlık olduğu ifade edilmiştir (Yeşildağ vd., 2024). Okul öncesi dönemde ihmal, istismar, cinsel sağlık gelişimi ve eğitimi konularında az sayıda çalışma yapılmasının nedenleri arasında öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmaması veya program kazanımlarında yeterli düzeyde desteklenmemesi ihtimalleri göz ardı edilmemelidir.

Fiziksel aktiviteler uzun vadeli sağlık için önemli bir rol oynamaktadır (Li vd., 2015). Fiziksel aktiviteleri teşvik etmek için ilk yıllar kritik bir öneme sahip olup, okul öncesi çocuklarda artan fiziksel aktivitenin sağlığı iyileştirdiğine dair kanıtlar bulunmaktadır (Timmons vd., 2012). Erken çocuklukta fiziksel aktiviteler arttıkça sağlık göstergelerinin daha iyi olduğuna ulaşılmıştır (Carson vd., 2017). Okul öncesi dönem çocuklarının sağlığı için fiziksel aktivite önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu araştırmanın kapsamına giren çalışmalarda fiziksel aktiviteye neredeyse hiç yer verilmemiştir. Sümer vd. (2022) 3-6 yaş çocukların sağlık kavramına yönelik görüşlerini incelediği çalışmada çocukların egzersiz gibi sağlık davranışlarını daha az ifade ettiğine ulaşılmıştır. Türkiye’de okul öncesi dönemde temel hareket gelişimi, motor gelişim, hareket eğitimine yönelik araştırmaların oldukça çeşitli ve zengin olduğu söylenebilir. Fakat bu araştırma kapsamında fiziksel aktiviteye yönelik çok az çalışmaya ulaşılmamasının nedeni yapılan fiziksel aktivite araştırmalarının sağlıkla ilişkilendirilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

İncelenen araştırmalarda en fazla çalışılan konular arasında sağlık ve güvenlik yer almaktadır. Uğurlu ve Kartal (2023) okul öncesi öğretmenlerinin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik algı, farkındalık ve bilinç düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemiştir. Diğer taraftan, Karadaş (2021) okul öncesi eğitim kurumlarında öğrencilere yönelik çeşitli tehlikeler oluşturan güvenlik ve sağlık problemleri olduğuna; Zembat vd. (2020) anaokullarının güvenlik için gerekli olan sıhhi özelliklerin %45’ine sahip olduğuna ulaşılmıştır. Karabulut (2023) 2013 okul öncesi eğitim programında iş sağlığı ve güvenliğine yönelik kazanımların yer aldığı, ancak yetersiz olduğunu belirtmektedir. Literatürdeki bu sonuçlar doğrultusunda okul öncesi öğretmenlerinin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik farkındalıklarının olduğu fakat okul öncesi eğitim kurumlarında güvenlik ve sağlık problemlerinin halen devam ettiği söylenebilir.

Okul öncesi çocukların yaşadığı ağız diş sağlığı problemleri yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (Ortiz vd., 2014). Ağız diş sağlığı problemlerini önleyebilmek için okul öncesi dönemi kapsayacak şekilde okul dışı bakım hizmetleri sağlanmalıdır (Chu vd., 2012). İncelenen araştırmaların %6,4’ünde ağız ve diş sağlığına yönelik araştırmalar yapıldığına ulaşılmıştır. Kapdan vd. (2010) okul öncesi çocukların çürük sıklığı açısından WHO tarafından belirlenen hedeflerin çok gerisinde olduğunu; Kuter (2019) altı yaş çocuklarda yüksek çürük prevalans olduğunu; Aydınoglu ve Kuşgöz (2019) üç-altı yaş çocuklarında çürük prevalansının çok yüksek olduğunu ve bunun ciddi bir halk sağlığı sorunu olduğunu; Güven ve Şahin (2017) anaokulundaki çocuklarda en sık karşılaşılan problemin %14,8’le diş problemi olduğunu belirtmektedir. İncelenen araştırmalar ve ilgili literatür birlikte değerlendirildiğinde okul öncesi dönem çocuklarında ağız diş sağlığına yönelik yapılan araştırmaların genellikle muayene ve tarama biçiminde olduğu, halk sağlığı açısından risk oluşturan problemlerin devam ettiği söylenebilir.

Okul öncesi çocukların en fazla ihtiyaç duyduğu sağlık eğitimi konularından biri ruh sağlığıdır (Sabaz & Yiğit, 2023). Okul öncesi dönemdeki çocuklarda ruh sağlığı bozuklukları yaygın olarak görülmektedir (Hysing vd., 2018). Yetişkinlikte görülen psikolojik sorunların kökleri genellikle erken yaşlara uzandığı için okul öncesi dönemde ruh sağlığı sorunlarının erken teşhisi için daha duyarlı bir

yaklaşım benimsenmesi gerekir (Dougherty vd., 2015). Çocuklar anksiyete ve depresyon gibi sağlık sorunları açısından yakından izlenmeli ve önleyici müdahaleler tasarlanmalıdır (Solmaz vd., 2024). Koronavirüs hastalığı okul öncesi dönem çocuklarının ruh sağlığını olumsuz etkilemiş ve uyku problemlerini artırmıştır (León Rojas vd., 2023). Gültekin ve Bayık Temel (2020) dört-altı yaş çocukların %43,4'ünde uyku sorunu olduğunu; Demir Uysal ve Çalışır (2024) 7-14 yaş arası 484 çocuğun %72,9'unda uyku problemi olduğunu saptamıştır. Tekeoğlu (2024) okul öncesi çocuklarda %25-50 oranları arasında çeşitli uyku sorunları tanımlandığını ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'de 2023 yılında yaşanan büyük depremlerden (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2023) etkilenen milyonlarca bireyde çeşitli ruh sağlığı ve uyku problemleri riskinin artmış olması muhtemeldir. Depremden etkilenen çocuklarda duygusal ve davranışsal problemler oluşabilmekte, travma sonrası stres bozukluğu ortaya çıkabilmektedir (Aral, 2023). Hem deprem hem pandemi nedeniyle yaşam koşulları kötüleşen ve sosyal ilişkileri zayıflayan çocukların ruh sağlığı olumsuz etkilenebilir, birtakım stres, kaygı, depresyon, anksiyete ve uyku problemleri yaşanabilir.

Gelişmemiş ülkelerde diyareden (ishal) dolayı her yıl okul öncesi dönemde bulunan dört milyon çocuk ölmektedir (Çakmur, 2013). Türkiye Sağlık Araştırması'na göre, 0-6 yaş çocuklarda 2022 yılında son 6 ay içinde en sık görülen hastalıkların üst solunum yolu enfeksiyonu (%31,3) ve ishal (%29,4) olduğu saptanmıştır (TÜİK, 2023). Okul öncesi dönemdeki çocuklar okul ortamında bulaşıcı hastalıkların yüksek riski ile karşı karşıyadır (Kurt ve Serdaroğlu, 2024). İncelenen araştırmaların çalışma konularından hastalık kategorisinde ishal ve solunum yolu enfeksiyonlarına yönelik araştırmalar yapılmıştır. Fakat 0-6 yaş çocuklarda ishal ve solunum yolu enfeksiyonlarının yüksek prevalansı (TÜİK, 2023) yapılan araştırmaların yetersiz olabileceğini işaret etmektedir. Ayrıca hastalık kategorisinde konuların herbiri kendi içerisinde ayrı öneme sahiptir. Örneğin, Göllü vd. (2016) mortalitesi ve morbiditesi yüksek olan koroziv madde içiminin okul öncesi çağda sık görülen kazalardan olduğunu ifade etmektedir.

Yıldız ve Kanak (2021) 0-6 yaş çocukların yarısından fazlasının akıllı telefon gibi dijital teknoloji cihazlarını kullanmalarına bağlı göz problemi, sinirlilik, dikkat dağınıklığı gibi sağlık problemleri yaşadığına ulaşmıştır. Güven ve Şahin (2017) anaokulundaki çocukların en sık karşılaştığı problemlerden birinin %12,8 oranıyla göz problemi olduğunu belirlemiştir. Dülger vd. (2017) okul öncesi eğitimde kullanılan oyun hamurlarının özellikle göz enfeksiyonu olmak üzere ciddi sağlık problemlerine neden olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, okul öncesi dönem çocuklarında ekran bağımlılığının da etkisiyle birtakım göz sağlığı problemleri olabileceği için göz sağlığı riskleri azaltan ve erken teşhisi kolaylaştıran çalışmalar yapılması gereklidir. İncelenen çalışmalarda doğrudan göz sağlığına yönelik bir çalışmaya rastlanmasa da Uzunkavak (2023) teknolojiden yararlanarak hazırladığı oyun yazılımı ve uygulamasıyla okul öncesi dönemdeki çocuklara oyun oynatarak renk körlüğü taraması yapmış, renk körü veya renk körü riski olan öğrenciler belirlenmiştir.

Okul öncesi dönemde sağlık kavramına yönelik araştırmalarda az sayıda olsa da eğitim programını ele alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kara ve Aslan (2018) okul öncesi dönemde besinler konusunda yaratıcı drama uygulamalarının düz anlatım ve soru cevap tekniğine göre daha etkili olduğuna; Kemer ve İşler Dalgıç (2022) yaratıcı drama yöntemini temel alarak cinsel istismarı önlemeye yönelik geliştirdikleri eğitim programının 5-6 yaş çocuklarda etkili olduğuna ulaşmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarında çeşitli eğitim yöntemlerinin kullanılmasının sağlığın korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili araştırmaların çalışma gruplarında az sayıda yer alan katılımcılar arasında okul yöneticileri ve sağlık personeli bulunmaktadır. Ayrıca çalışma gruplarında annelere göre babalara çok daha az yer verildiği dikkat çekmektedir. Çalışma gruplarında babalara daha az yer verilmesinin nedeni kadınların istihdam oranının erkeklerin istihdam oranından daha az olması (TÜİK,

2024) nedeniyle annelere daha kolay ulaşılması veya çocuğun sağlık ve eğitiminden annenin sorumlu görülmesi olabilir. Çalışma gruplarında okul yöneticilerine az yer verilmesinde öğretmenlere göre daha az sayıda okul yöneticisi bulunmasının (MEB, 2024a) etkisi bulunabilir. Sağlık personellerine çalışma grubunda az yer verilmesinin sebebi ise Türkiye’de çok az okul sağlığı hemşiresi veya diğer okul sağlık personeli olmasından kaynaklanabilir. Tam sayılarına ulaşamamakla birlikte, Türkiye’de çoğu pansiyonlu okulda olmak üzere 500 okul sağlığı hemşiresi (MEB, 2022) bulunmaktayken; 2023 Mart ayında “Her okula bir hemşire” hedefiyle 500 okul sağlığı hemşiresi (Akgül vd., 2024) daha istihdam edilerek Türkiye’de hemen hemen 1000 okul sağlığı hemşiresi olduğu söylenebilir. Devlet okullarının sayısının 60 bin üzerinde olduğu (MEB, 2024a) göz önüne alındığında mevcut okul sağlığı hemşire sayısının yetersiz olduğu, fakat sayının artmasına yönelik girişimlerin başladığı düşünülmektedir.

Okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili araştırmalarda veri toplama aracı olarak en çok anket, daha sonra anket ve ölçeğin birlikte kullanılmaktadır. Başka bir çalışmada, Türkiye’de sağlık alanında okul öncesi dönem çocuklarıyla ilgili 2000-2016 yıllarında yapılan araştırmalarda ölçek kullanımının %38, anket kullanımının %22,8, ölçek ve anketin birlikte kullanımının %1,3 oranında olduğu saptanmıştır (Ulaş Karaahmetoğlu, 2021). Literatürdeki bu bulgu, yaptığımız çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında veri toplama araçları arasında anket ve ölçeğin önemini koruduğu; birlikte kullanımlarının ise arttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, incelenen araştırmalarda biyolojik örnek alımı, ölçüm cihazı ve kontrol listesiyle de veriler toplanmış; hava kalitesi ölçümü, oyun hamuru incelemesi, materyallerdeki bakteriler, ayakkabı uygunluğu, süttten örnek alımı gibi çalışmalar yapılmıştır. Veri toplama araçlarının çeşitliliğinin okul öncesi ve sağlık araştırmalarının kapsamının geniş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi dönemde sağlık kavramıyla ilgili araştırmaların sayıları günümüze kadar genellikle artan bir eğilim göstermiş, en fazla araştırma 2021 yılında gerçekleşmiş, daha sonraki yıllarda (2022-2023) azalma eğilimi meydana gelmiştir. Araştırmaların çoğunluğu lisansüstü tezlerden oluşmuş; son yıllardaki araştırmaların içerisinde makalelerin payı artmıştır. Okul öncesi ve sağlıkla ilgili araştırmaların neredeyse yarısı yüksek lisans tezi olarak yayımlanmış; doktora tezi, derleme makale ve dış hekimliğinde uzmanlık tezi olarak düşük oranda çalışma gerçekleştirilmiştir. Lisansüstü tezlerin çoğunluğu sağlık bilimleri enstitüsünde yayımlanmış olup, eğitim bilimleri enstitüsü ve sosyal bilimler enstitüsünde düşük oranda tez yayımlanmıştır. İncelenen araştırmalarda en fazla çalışılan konu “hastalık” kategorisindedir. Diğer çalışma konuları içinde beslenme, iş sağlığı ve güvenliği, ruh sağlığı, ağız diş sağlığı, ihmal, istismar, ölçek geliştirme veya uyarılma bulunmaktadır. Çok az araştırılan konular arasında sağlık eğitimi, ekran maruziyeti, cinsel sağlık, bağışıklama, sağlık okuryazarlığı, uyku, fiziksel aktivite, hijyen, duruş bozukluğu, hava kalitesi, ilaç kullanımı gibi önemli konular yer almaktadır. İncelenen araştırmalarda en fazla “çocukların” olduğu tek bir grupta çalışılmış, diğer çalışma grupları arasında okul yöneticileri ve sağlık personeline düşük oranda yer verilmiş, ayrıca annelere göre babalar daha az çalışma gruplarına dâhil edilmiştir. Yapılan araştırmalarda veri toplama aracı olarak çoğunlukla anket ve/veya ölçek kullanılmış olup; biyolojik örnek alımı, ölçüm cihazı ve kontrol listesi gibi araçlarla da veri toplanmıştır. Okul öncesi dönemde sağlık kavramıyla ilgili araştırma sayılarının son yıllardaki azalma eğilimi düşündürücüdür. Nitekim okul öncesi dönemde sağlıkla ilgili araştırmaların yetersiz olduğu, sağlığı koruyan ve geliştiren araştırmaların artırılması gerektiği söylenebilir. Aşağıda düşünce ve öneriler yer almaktadır:

- Sağlığın en önemli bileşenleri arasında beslenme ve fiziksel aktivite bulunur. Fiziksel aktivite, temel hareketler ve motor gelişim ile sağlık ilişkisini ele alan çalışmalar yapılmalıdır. Beslenme, gıda güvenliği, takviye gıda kullanımı, obezite ve diyabeti ele alan çalışmalar ilk

yılları kapsayacak biçimde artırılmalı, çocuğun beslenme biçiminde büyük etkisi olan ebeveynler, diğer aile üyeleri ve öğretmenler araştırmalara dâhil edilmelidir. Ayrıca, araştırmaların çalışma gruplarında babalara, büyük ebeveynlere, okul yöneticilerine ve sağlık personellerine daha fazla yer verilebilir.

- Okul öncesi eğitim programlarının sağlık kavramı yönünden güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmelidir.
- Düşük oranda ve az sayıda araştırılan konular arasındaki sağlık eğitimi, ekran maruziyeti, cinsel sağlık, göz sağlığı, ihmal, istismar, sağlık okuryazarlığı, uyku, hijyen, doğru ilaç kullanımı ile ilgili yapılacak çalışmalara daha fazla yer verilmeli; ağız dış sağlığı, dijital bağımlılık, bulaşıcı hastalık, ishal, ruh sağlığı, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik araştırma, proje ve iş birlikleri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023). *06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (mw:7.7–mw:7.6) depremleri raporu*.
https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf

Akgül, E., Ergün, A., & Gür, K. (2024). Güncel yasal düzenlemeler doğrultusunda okul sağlığı hemşireliği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 321-327.
<https://doi.org/10.34087/cbusbed.1363146>

Akıncı Coşgun, A., & Çiftçi, E. (2022). Examination of preschool teachers' opinions on child neglect and abuse. *E-International Journal of Educational Research*, 13(6), 210-224.
<https://doi.org/10.19160/e-ijer.1174697>

Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, 1(1), 64-84.

Alp, H. (1977). *Okul öncesi çocuklarının sağlığı, bakımı ve eğitimi alanlarında anne babaların eğitim gereksinimleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK tez merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Aral, N. (2023). Depremin çocuklar üzerindeki etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(11), 93-105.
<https://doi.org/10.36731/cg.1299175>

Aydınoğlu, S., & Kuşgöz, A. (2019) Trabzon ilinde, 3-6 yaş grubu çocuklarda erken çocukluk çağı çürüğü prevalansı ve ilişkili risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 29(4), 589-596. <https://doi.org/10.17567/ataunidfd.554428>

Biliker, M. A. (1978). *Yenice sağlık ocağı bölgesinde 4-72 aylık çocuklarda beslenme düzeyi ile ilgili bir araştırma* [Tıpta Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK tez merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Carson, V., Lee, E. Y., Hewitt, L., Jennings, C., Hunter, S., Kuzik, N., ... & Tremblay, M. S. (2017). Systematic review of the relationships between physical activity and health indicators in the early years (0-4 years). *BMC Public Health*, 17(5), 854. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4860-0>

Chu, C. H., Ho, P. L., & Lo, E. C. M. (2012). Oral health status and behaviours of preschool children in Hong Kong. *BMC Public Health*, 12, 767. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-767>

- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 37-46. <https://doi.org/10.1177/001316446002000104>
- Çakmur, H. (2013). Çocuklukta enfeksiyöz diyare ve dehidratasyon. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 3(2), 96-102. <https://doi.org/10.5505/kjms.2013.25744>
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174). <https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Çokpekin, F. (1979). *Okul öncesi çocuklarda beslenme alışkanlığı, diş bakımı ve ağız pH'sı ile diş çürüğü arasındaki ilişkinin saptanması* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Demir Uysal, D., & Çalışır, H. (2024). Okul çocuklarının uyku sorunları ile beslenme alışkanlıkları ve antropometrik ölçümleri arasındaki ilişki. *Journal of Turkish Sleep Medicine*, 11, 60-67. <https://doi.org/10.4274/jtsm.galenos.2023.61224>
- Dinçer, S. (2018). Content analysis in scientific research: Meta-analysis, meta-synthesis, and descriptive content analysis. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 7(1), 176-190. <https://doi.org/10.14686/buefad.363159>
- D'Onise, K., Lynch, J. W., Sawyer, M. G., & McDermott, R. A. (2010). Can preschool improve child health outcomes? A systematic review. *Social Science & Medicine*, 70(9), 1423-1440. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.12.037>
- Dougherty, L. R., Leppert, K. A., Merwin, S. M., Smith, V. C., Bufferd, S. J., & Kushner, M. R. (2015). Advances and directions in preschool mental health research. *Child Development Perspectives*, 9(1), 14-19. <https://doi.org/10.1111/cdep.12099>
- Duran, M., & Arslan, H. H. (2021). Okul öncesi eğitim programlarının öz bakım becerileri kapsamında temel sağlık kurallarını içermesi bakımından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 234-261. <https://doi.org/10.17679/inuefd.820407>
- Dülger, G., Çalışkan, E., Kılıç, N., & Ankaralı, H. (2017). Reability investigations of bacteriological aspects of play dough. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 74(1), 29-36. <https://doi.org/10.5505/TurkHijyen.2016.34603>
- Eke, C. (2015). Dalgalar ünitesindeki kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 345-353.
- Etiker, G. (1977). *5-6 yaş okulöncesi çocuklarda visio-motor eğitimin visio-motor gelişime etkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Evidation Health (2022). *The importance of health research*. <https://evidation.com/blog/the-importance-of-health-research>
- Falkingham, L. T., & Reeves, R. (1998). Context analysis-A technique for analysing research in a field, applied to literature on the Management of R&D at the section level. *Scientometrics*, 42, 97-120.
- Fináncz, J., Podráczky, J., Deutsch, K., Soós, E., Bánfai-Csonka, H., & Csima, M. (2023). Health education intervention programs in early childhood education: A systematic review. *Education Sciences*, 13(10), 988. <https://doi.org/10.3390/educsci13100988>
- Göllü, G., Savaş, N. A., Karaemir, G., Şimşek, A., Ulus, R., Dikmen, B., ... & Yavuz, Y. (2016). Koroziv madde içimi hakkında annelerin bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(3), 138-143.

- Gültekin, T., Bayık-Temel, A. (2020). Sleep problems and effective factors in preschool children. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 28(2), 164-173. <https://doi.org/10.5152/FNJJN.2020.18063>
- Güven, V., & Şahin, M. K. (2017). Evaluation of pre-school health screening: An example from Artvin province. *Ankara Medical Journal*, 17(2), 93-101. <https://doi.org/10.17098/amj.286159>
- Hanney, S. R., & González-Block, M. A. (2015). Health research improves healthcare: Now we have the evidence and the chance to help the WHO spread such benefits globally. *Health Research Policy and Systems*, 13(12), 1-4. <https://doi.org/10.1186/s12961-015-0006-y>
- Hysing, M., Kvestad, I., Kjellevoid, M., Kolden Midtbø, L., Graff, I. E., Lie, Ø., ... & Øyen, J. (2018). Fatty fish intake and the effect on mental health and sleep in preschool children in FINS-KIDS, a randomized controlled trial. *Nutrients*, 10(10), 1478. <https://doi.org/10.3390/nu10101478>
- Ijsselmuiden, C., & Matlin, S. (2006). *Why health research?* https://www.cohred.org/downloads/cohred_publications/Why_Health_Research_Research-vol.1_0_0.pdf
- Kara, Y., & Aslan, B. (2018). Okul öncesi dönemde besinler konusunun yaratıcı drama uygulamalarıyla öğretilmesinin öğrenme düzeyine etkisi. *EKEV Akademi Dergisi*, 75, 141-158.
- Kapdan, A., Kuştaıcı, A., Kapdan, A., Buldur, B., & Arslan, D. (2010). Sivas ilindeki okul öncesi yaş grubu çocukların diş sağlığı durumlarının değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Dental Journal*, 13(2), 91-95.
- Karabulut, Ö. (2023). *İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan öğretim programlarına entegrasyonun incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi]. YÖK tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Karadaş, H. (2021). Okul öncesi eğitim kurumlarında yaşanan güvenlik ve sağlık problemlerinin paydaş görüşlerine göre incelenmesi. *Anatolian Journal of Health Research*, 2(1), 7-14. <https://doi.org/10.29228/anatoljhr.50959>
- Kardeş, S., & Güney Karaman, N. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuğun cinsel eğitimine ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1554-1570. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.39790-471147>
- Kemer, D., & İşler Dalgıç, A. (2022). Effectiveness of sexual abuse prevention training program developed by creative drama for preschoolers: An experimental study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 31(1), 9-32. <https://doi.org/10.1080/10538712.2021.1994504>
- Kurt, G., & Serdaroğlu, H. U. (2024). Prevalence of infectious diseases in children at preschool education institutions and stakeholder opinions. *Children*, 11(4), 447. <https://doi.org/10.3390/children11040447>
- Kuter, B. (2019). İzmir ilindeki 6 yaş grubu çocukların ağız-diş sağlığı durumlarının değerlendirilmesi ve önemli çürük indeksinin önemi. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 29(2), 176-181. <https://doi.org/10.17567/ataunidfd.437235>
- León Rojas, D., Castorena Torres, F., Alvarado Ramos, S., del Castillo Morales, A., & Rodríguez-de-Ita, J. (2023). Sleep disturbances and mental well-being of preschool children during the COVID-19 pandemic in Mexico. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20(5), 4386. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054386>
- Leonardi, F. (2018). The definition of health: towards new perspectives. *International Journal of Health Services*, 48(4), 735-748. <https://doi.org/10.1177/0020731418782653>

- Li, Y. C., Kwan, M. Y. W., King-Dowling, S., & Cairney, J. (2015). Determinants of physical activity during early childhood: A systematic review. *Advances in Physical Education*, 5, 116-127. <http://dx.doi.org/10.4236/ape.2015.52015>
- Mazurkiewicz, A., & Raczkowska, E. (2024). The connection between knowledge and the nutritional behaviour of parents and the occurrence of overweight and obesity among preschool children-a pilot study. *Nutrients*, 16(1), 174. <https://doi.org/10.3390/nu16010174>
- McHugh, M. L. (2012). Interrater reliability: The kappa statistic. *Biochemia Medica*, 22(3), 276-282.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). SAGE. <https://vivauniversity.files.wordpress.com/2013/11/milesandhuberman1994.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2022). *MEB'den okul sağlığı hemşireleri yönergesi*. <https://www.meb.gov.tr/mebden-okul-sagligi-hemsireleri-yonergesi/haber/25778/tr>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2024a). *Millî eğitim istatistikleri örgün eğitim 2022/2023*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508
- Milli Eğitim Bakanlığı (2024b). *Okul öncesi eğitim programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf>
- National Institute for Health and Care Research (2024). *What is health and care research?* <https://bepartofresearch.nihr.ac.uk/what-is-health-and-care-research/>
- National Scientific Council on the Developing Child (2020). *Connecting the brain to the rest of the body: Early childhood development and lifelong health are deeply intertwined*. <https://developingchild.harvard.edu/resources/connecting-the-brain-to-the-rest-of-the-body-early-childhood-development-and-lifelong-health-are-deeply-intertwined/>
- Nass, S. J., Levit, L. A., & Gostin, L. O. (2009). The value, importance, and oversight of health research. In *Beyond the HIPAA privacy rule: enhancing privacy, improving health through research* (pp. 111-152). National Academies Press. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK9578/pdf/Bookshelf_NBK9578.pdf#page=12.00
- Ortiz, F. R., Tomazoni, F., Oliveira, M. D. M., Piovesan, C., Mendes, F., & Ardenghi, T. M. (2014). Toothache, associated factors, and its impact on Oral Health-Related Quality of Life (OHRQoL) in preschool children. *Brazilian Dental Journal*, 25(6), 546-553. <https://doi.org/10.1590/0103-6440201302439>
- Özcan Topçam, F. (1979). *Beş-altı yaş okul öncesi çağı çocukları için geliştirilen beslenme eğitimi programının çocukların beslenme bilgilerine ve yemek yeme durumlarına etkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Özel, Ö., Karahan, B., & Çalışandemir, F. (2023). Exploring early childhood teachers' beliefs and practice on sexual education. *Journal of Teacher Education and Lifelong Learning*, 5(2), 656-667. <https://doi.org/10.51535/tell.1322114>
- Öztoprak Hacıoğlu, S. D. (2015). *Okul öncesi dönemdeki çocukların ailelerine uygulanan sağlıklı yaşam girişimlerinin çocukta obeziteye ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına etkisi* [Tıpta Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK tez merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Sabaz, N., & Yiğit, R. (2023). Okul öncesi çocukların sağlık eğitimini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 32-42. <https://doi.org/10.46413/boneyusbad.1218107>

- Sağlık Bakanlığı (2022). *Genel koronavirüs tablosu*. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>
- Serdaroğlu, H. U., & Bekir, H. (2024). Okul öncesi eğitim programında güncellemeler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-29. <https://doi.org/10.20493/birtop.1489551>
- Shaban Mohamed, M. A., AbouKhatwa, M. M., Saifullah, A. A., Hareez Syahmi, M., Mosaad, M., Elrggal, M. E., ... & Elnaem, M. H. (2022). Risk factors, clinical consequences, prevention, and treatment of childhood obesity. *Children*, 9(12), 1975. <https://doi.org/10.3390/children9121975>
- Shonkoff, J. P., Boyce, W. T., Levitt, P., Martinez, F. D., & McEwen, B. (2021). Leveraging the biology of adversity and resilience to transform pediatric practice. *Pediatrics*, 147(2), e20193845. <https://doi.org/10.1542/peds.2019-3845>
- Solmaz, P., Başkale, H., & Akgül Koç, E. (2024). The association of parental feeding style and sociodemographic characteristics with child anxiety in preschool children. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 7(2), 143-153. <https://doi.org/10.54803/sauhsd.1491446>
- Sönmez, S., & Bilir Seyhan, G. (2016). MEB 2013 okul öncesi eğitim programının sağlık kavramı açısından incelenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(1), 146-174. <https://doi.org/10.17569/tojq.67144>
- Sümer, M., Karpuz, N., Çetinkaya Kiraz, F. (2022). Health from the perspective of children between 3–6 years. *Sabuncuoğlu Serefeddin Health Sciences*, 4(3), 33-46. <https://doi.org/10.55895/sshs.1219664>
- Tekeoğlu, U. (2024). Çocuk ve ergenlerde uyku ve uyanıklık bozuklukları. *Journal of Medical Clinics*, 7(1), 21-33.
- Timmons, B. W., LeBlanc, A. G., Carson, V., Connor Gorber, S., Dillman, C., Janssen, I., ... & Tremblay, M. S. (2012). Systematic review of physical activity and health in the early years (aged 0–4 years). *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 37(4), 773-792. <https://doi.org/10.1139/h2012-070>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Türkiye sağlık araştırması, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024). *İstatistiklerle kadın, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675>
- Uğurlu, C. T., & Kartal, E. (2023). Okul öncesi eğitim kurumlarında iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(34), 209-236.
- Ulaş Karaahmetoğlu, G. (2021). Ülkemizde sağlık alanında okul öncesi çocuklar ile ilgili yapılan çalışmaların bazı özellikleri. *Aydın Sağlık Dergisi*, 7(1), 71-80.
- UNICEF (2024). *BM raporu: Küresel krizler derinleşirken açlığa ilişkin rakamların üç yıl üst üste yüksek çıkması dikkat çekiyor*. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BClenleri/bm-raporu-k%C3%BCresel-krizler-derinle%C5%9Firken-a%C3%A7%C4%B1l%C4%9Fa-ili%C5%9Fkin-rakamlar%C4%B1n-%C3%BC%C3%A7-y%C4%B1l-%C3%BCst-%C3%BCste>
- Uzunkavak, M. (2023). Okul öncesi çocuklar için hazırlanan renk körlüğü belirleme oyun yazılımı ve uygulaması. *Research Journal of Biomedical and Biotechnology*, 4(1), 12-17.
- Yeşildağ, A. Y., Akbulut, Y., & Uğurluoğlu Aldoğan, E. (2024). Örgün eğitim programında sağlık eğitiminin önemi: İçerik analizine dayalı bir araştırma. *Eğitim ve Bilim*, 49(218), 233-254.

Yıldız, İ., & Kanak, M. (2021). Çocukların dijital teknoloji kullanımı ve ebeveyn yaklaşımları: Kesitsel bir çalışma. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(2), 306-314. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.797346>

Yörüsün, T. Ö., Koçyiğit, E., İçer, M. A., Bozkurt, O., & Köksal, E. (2017). Okul öncesi çocukların sağlıklı besin ve aktivite seçimleri ile vücut ağırlığı ilişkisi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 19-26.

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2024). *Yükseköğretim istatistikleri*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Yükseköğretim Kurulu (2023). *Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu-2023*. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2023/2023-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu.pdf>

Yükseköğretim Kalite Kurulu (2024). *Gösterge değerleri raporu*. <https://yokak.gov.tr/raporlar/IndicatorValuesReport>

Zembat, R., Tunçeli, H. İ., & Akşin Yavuz, E. (2020). Safety of preschools: physical, psychological and sanitary characteristics. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 225-236. <https://doi.org/10.38089/ekvad.2020.16>

World Health Organization (1948). *Constitution of the World Health Organization*. <https://www.who.int/about/governance/constitution>

World Health Organization (2024). *Indicators index*. <https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicators-index>